

ŽEMAIČIŲ KALNŲ IR KOVŲ DIDYBĖ. Išlikimo istorijoje kaina

ADOMAS BUTRIMAS

Žvelgiant į Žemaitijos (buvusių kuršių, žiemgalių, skalvių ir žemaičių) kraštovaizdį pirmiausia matyti kovoms sukurtos vietos. Visas kultūrinis jos landšaftas yra nužymėtas tų kovų pėdsakais. Kraštovaizdyje „surašyti“ žemaičiams būdingiausi karybos istorijos dalykai – piliakalniai, gynybiniai grioviai, jų grupės, kūr grindos ir medgrindos, ištisos gynybinės ir signalinės sistemos. Tai Nemuno, Jūros, kitų upių gynybinės sistemos, didieji Žemaičių aukštumos kalnai – Šatrija, Medvėgalis, Moteraitis, Sprūdė, Girgždutė, kiti galingieji žemių ir gynybiniai centrai, dabar atrodantys kaip natūralus kraštovaizdis. Šie centrai – tai struktūros, garantavusios saugumą, senųjų žemaičių visuomeninę gyvastį. Pasiruošimas karams – gynybinių įtvirtinimų, pilių statymas, ginklų tobulinimas – svarbi senųjų Žemaitijos gyventojų istorijos dalis. Todėl karai – ginklai, išstvermingieji žemaičių kovos žirgai, gynyba ir puolimas – neatskiriama mūsų praeities dalis. Netgi Žemaitijos kunigaikščių iškilimo, jų bandymų vienyti ir Lietuvos valstybės kilmės neįmanoma suvokti be visų militarinės kultūros aspektų.

Kita svarbi kraštovaizdyje vos matoma šios sistemos dalis – tai šimtai kapinynų ir pilkapių. Žemaičiai nuo savo artimiausių kaimynų nesiskyrė turtingumu, jų ginkluotės gausa kapuose, jos įvairovė ir kokybė niekada neatsiliko nuo kaimynų, netgi nuo užjūrio vikinų. Sunkios, neretai tragiškos kovos (pvz., Margirio žūties legenda) buvo išlikimo istorijoje kaina. Laimėtos Skuodo (1259), Durbės (1260) kautynės prieš Livonijos ordiną, 1283–1410 m. Žemaičių karas su Ordino valstybe lėmė, kad pralaimėję kuršiai ir žiemgaliai prieglobstį rado ir žemaičių žemėse. XIII–XIV a., karų su Vokiečių ordinu ir Livonija laikotarpiu, žemaičių teritorijos pasiekė Baltijos jūrą. Jos tapo atkakliausių kovų arena, o žemaičių laikysena, grei-

Lietuvių kova su kryžiuočiais. (XIV a. reljefinis paveikslas). Ilustracija iš Alfredo Bumblausko knygos „Senosios Lietuvos istorija 1009–1795“

čiausiai karinga dvasia, leido šį regioną išlaikyti Lietuvos valstybės rankose, nepaisant daugkartinių Žemaitijos dovanojimų vienam ar kitam ordinui, o dviem pusbroliams – Jogailai Vytautui – padėjo tą konfliktą galutinai išspręsti Žalgirio mūšyje 1410 metais. Šioje teritorijoje formavosi žemaičių žemės, vėliau vadintos valsčiais, į istorinius šaltinius patekusios XIII–XIV a., kaip ir jų žemių valdovai – kunigaikščiai: Ariogalos, Paštuvos, Junigedos (Veliunos), Raseinių, Viduklės, Kaltinėnų, Kražių, Šiaulių, Medininkų, Pagraudės ir kitos. Šios žemės dar XIII–XIV a. išlaikė tam tikrą savarankiškumą, o jų kunigaikščiai – Erdvilas, Vykintas, Algminas, Bulioniai (Bulevičiai) – pasižymėjo aktyvia ir gana savarankiška laikysena formuojantis Lietuvos valstybei. Kartu reiškėsi ir kita tendencija: Žemaičiai siekė tapti integralia Lietuvos valstybės dalimi ir senoji Lietuvos valstybė atsirado kaip dviejų pagrindinių etnosų – žemaičių ir lietuvių (aukštaičių) – susijungimo rezultatas. Visą dešimtmetį, 1398–1409 m. (tiesa, su ilgokomis pertraukomis), trukęs Vokiečių ordino valdžios bandymas įtvirtinti okupaciją Žemaitijoje padėjo kristalizuotis žemaičių politinei savimonei, susitelkti, išlikti nepakrikštytiems kartu su Lietuvos valstybe. Po Vytauto mirties jo įpėdinių silpnybė, tarpusavio kova dėl Lietuvos didžiojo kunigaikščio sosto, sumanus manipuliacijas tarp Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Ordino magistro leido Žemaičių kunigaikštystės bajorams pajusti, kad jie patys gali formuoti savo politiką. To siekdami jie iš valdovo Kazimiero Jogailaičio išgavo sau norimas privilegijas.

Mikalojaus Kuziečio patobulintas 1513 m. Vidurio Europos žemėlapis